

УДК 342.565

*Я. Ф. Савицький**здобувач**Науково-дослідного інституту публічного права*

АПЕЛЯЦІЙНІ ГОСПОДАРСЬКІ СУДИ ЯК ЕЛЕМЕНТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ (СУДОВО-ВЛАДНИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ) ПРАВОВІДНОСИН

Вступ. Будь-які суспільні зв'язки породжені певною суспільною необхідністю, коли учасники зацікавлені в досягненні мети їх комунікації [1, с. 67]. Правовідносинам різного різновиду притаманна така ознака як розвиток, динаміка, модернізування. Це пояснюється багатьма чинниками, однак відсутність їх статичності вже не вимагає додаткового обґрунтування.

Однією із головних виняткових особливостей адміністративно-правових відносин є їх структура, яка характеризується наявністю кола специфічних суб'єктів, об'єктів та безпосередньо їх змістового наповнення [2, с. 172]. Окрім того, вони мають власну розгалужену систему, що і формує їх різноманітність.

Судова сфера є унікальним об'єктивним полем в досліджуваному аспекті, оскільки налічує десятки різновидів правових зв'язків в своїх межах. Зокрема судово-владні та організаційні є одними і них. В свою чергу, апеляційні господарські суди є судовими органами та унікальною особливою формою організації державних установ, які виконують спеціалізовану суспільно-необхідну функцію – реалізують основоположне завдання держави щодо забезпечення громадян та господарюючих суб'єктів захистом, безпекою та виступають гарантом відновлення справедливості, тим самим піднімаючи довіру громадськості до існуючої організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні. В адміністративно-правових відносинах вони можуть виступати як суб'єкти так само і як їх об'єкти в залежності від видового різновиду зв'язків. А тому, метою даного дослідження є характеристика апеляційних господарських судів як елементу судово-владних та організаційних адміністративно-правових правовідносин.

Огляд останніх досліджень. Адміністративно-правовим відносинам, як об'єкту дослідження пощастило в аспекті присвячених йому праць вчених. Однак не дивлячись на це, у юридичній науці досі немає одностайності щодо окремих їх аспектів. Фундаментальний вклад для розкриття цієї проблематики зробили такі вчені як В. Авер'янов, В. Бевзенко, Ю. Битяк, В. Галунько, Т. Коломоець, Т. Кравцова, Р. Мельник, та багато інших провідних адміністративістів. Окремо адміністративно-правові відносини та їх специфічні особливості в сфері судової гілки

влади були предметом вивчення таких вчених як М. Вишневський, М. Глуховець, М. Закурін, А. Іванищук, Р. Ігонін, В. Коваль, В. Кузьмишин, Р. Кукурудз, В. Куценко, Т. Лузан, А. Макаренко, В. Павловський, А. Педан, В. Перепелюк, І. Туркіна, І. Усенко, С. Шепетько, В. Шибіко, та багато інших. Проте, спеціалізовано представлена до розгляду нами тематика не була предметом наукових пошуків усіх вищезазначених дослідників.

Виклад основних положень. Згідно діючого законодавства, суди спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення, а їх систему складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд [3].

Саме апеляційне оскарження є одним із найбільш поширених у сучасному судочинстві способів оскарження судових рішень, які не набрали чинності, в суді вищої інстанції (апеляційному суді). Цей спосіб оскарження судових рішень існує, зокрема, в Великобританії, Франції, Бельгії, Німеччині, Австрії, США тощо [4, с. 3]. Що і не дивно, так як будь-яку сучасну цивілізовану державу доволі складно уявити без існування інституцій, що забезпечують можливість оскарження судових рішень. Кількість інстанцій, які здійснюють перегляд, процедурні особливості оскарження, порядок перегляду рішень, можливі результати та інші чинники, дещо різняться залежно від специфіки правової системи тієї чи іншої держави, проте забезпечення можливості оскарження судового рішення є загальною ознакою юридичним стандартом та сьогодні сприймається як аксіома. Поряд із цим розвиток інституту оскарження судових рішень пройшов тривалий та складний шлях від зародження самої ідеї про багатоступневність судової системи до втілення її в одну з основних засад усіх процесуальних галузей права [5, с. 96].

Це питання постало на порядку денному з самого початку судово-правової реформи в Україні. При цьому було враховано як вітчизняний досвід і традиції, так і прогресивні риси системи судочинства інших держав. Зокрема, як відзначив В. Шибіко, інститут апеляції був докладно врегульований у «Правах, за якими судиться малоросійський народ» (1743), де апеляція визнача-

лась як «правильне відкликання і перенесення з нижчого суду до вищого справи сторін, коли одна якась із них вважала себе скривдженою вироком, винесеним у її справі в цьому нижчому суді» [6]. Щоправда, інший дослідник А. Макаренко відзначив, що у цьому пам'ятникові середньовічного права не було чіткого поділу на касаційне і апеляційне оскарження [7; 8, с. 194 -195].

Крім того, норми про «апеляцію» існували у законодавстві Стародавнього Риму, країн Західної Європи, Статутів Великого князівства Литовського 1529, 1588 рр., Судебниках 1497 р., 1550 р., Соборному уложенні 1649 р., Статуті цивільного судочинства 1864 р. Окремі їх положення у модернізованому вигляді потім трансформувалися у вітчизняні процесуальні кодекси [9, с. 220].

В умовах сьогодення, саме на другу – апеляційну – інстанцію припадає основний обсяг роботи з перегляду судових рішень так як право на подання апеляційної скарги на судові рішення в Україні є однією із гарантій, що забезпечують захист порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів [10, с. 37].

Уточнимо, нинішні трактування терміну «апеляція», який походить від латинських слів «*appellare*» – викликати (до суду), звертатися та «*appellatio*» зводяться до наступних: 1) оскарження ухвали, постанови нижчої інстанції (звичайно судової) перед вищою; або як звернення до кого-, чого-небудь за підтримкою, порадою [9, с. 219; 11]; 2) одна з форм оскарження судових рішень у цивільних і кримінальних справах до суду вищої (апеляційної) інстанції, що має право переглянути справу [6; 8, с. 194]; 3) оскарження рішення суду до більш вищої судової інстанції з метою перегляду справи [12, с. 28]; 4) уніфікована форма звернення до апеляційного суду осіб, які мають право її подати, з проханням про зміну чи скасування судового рішення; 5) засіб оскарження та привід для перегляду рішень місцевого суду (першої інстанції) в апеляційному суді (апеляційній інстанції) з метою перевірки їх законності та обґрунтованості [13, с. 39]; 6) правовий інститут та спосіб перегляду рішень суду першої інстанції, які не набрали чинності, в суді вищого рівня (апеляційному суді), який, розглядаючи справу за апеляційною скаргою чи апеляційним поданням суб'єкта оскарження, що вирішує як питання факту, так і питання права, в тому ж обсязі, що й суд першої інстанції, з додержанням основних засад судочинства [14, с. 4]; 7) звернення особи до апеляційного суду у вигляді спеціального документа під назвою «апеляція»; 8) форма захисту порушеного або оспорюваного права, в тому числі, з боку суду першої інстанції; 9) процесуальний розгляд апеляцій [8, с. 194]; та інші.

Ми долучаємо до думки Р. Кукурудз про недоцільність ототожнення апеляції із суміжними правовими поняттями, такими як: скарга, касація, перегляд, протест. Зокрема, аналіз співвідношення понять «апеляція» і «скарга» засвідчує, що вказані категорії є близькими за значенням, однак не тотожними. У загальнономовному сенсі скаргу можна розглядати як ширше поняття, яке охоплює поняття «апеляція», при цьому в межах адміністративно-юрисдикційного процесу, навпаки, скарга розглядається як одна із форм апеляції, що характерна для провадження з розгляду скарг осіб та адміністративно-судочинського процесу. Окремо слід додати, що взагалі недоречним та помилковим є порівняння апеляції з іншим способом оскарження – касацією. Також нелогічно ставити знак рівності між апеляцією та протестом, оскільки протест є самостійним способом оскарження певних дій чи рішень поряд із апеляцією. Окрім того, не можна вважати словами-синонімами апеляцію та перегляд, адже апеляція, як одна із форм оскарження певних дій чи то рішень, є підставою для здійснення їх перегляду, тобто наслідком подання апеляції (скарги) є вчинення відповідним юрисдикційним органом дій, спрямованих на «перевірення» справи. При цьому якщо апеляцію розглядати в об'єктивному розумінні як певний визначений законом порядок провадження (зокрема, апеляційного), то перегляд можна розглядати як одну зі стадій такого провадження, поряд із поданням апеляції (апеляційної скарги), прийняттям рішення тощо [15, с. 8].

Науковець В. Перепелюк додає, що є два способи подачі апеляції. Перший полягає в подачі апеляції до того органу, який прийняв оспорюване рішення. Другий спосіб полягає в тому, що апеляція подається безпосередньо до постійно діючого чи тимчасового апеляційного органу, який створюється при центральному апараті центрального органу виконавчої влади [16]. Зокрема саме перший стосується судової апеляцій, тоді як прикладом другого можна вказати ситуацію, коли навчальний заклад може подати апеляцію до Міністерства освіти і науки щодо рішення державної акредитаційної комісії при Міністерстві освіти і науки з наданням (зупиненням дії або анулюванням) сертифіката не пізніше, ніж через два тижні з дня їх прийняття. У цьому разі МОН утворює апеляційну комісію, яка після розгляду апеляції готує рекомендації для чергового засідання Державної акредитаційної комісії [16].

Відповідно, не викликає жодних сумнівів тезис, що з поняттям апеляції тісно пов'язані такі категорії, як апеляційний суд, апеляційна інстанція, апеляційне провадження [8, с. 194].

До прикладу, на законодавчому рівні, а саме в Кримінально процесуальному кодексі України

міститься визначення суду апеляційної інстанції, який трактується як відповідний апеляційний суд, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться суд першої інстанції, що ухвалив оскаржуване судові рішення [17]. Попередня редакція цього акту під ним розуміла Апеляційний суд Автономної Республіки Крим, апеляційний суд області, міст Києва та Севастополя, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться суд першої інстанції, що ухвалив оскаржуване судові рішення [18].

В свою чергу, Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV вказує лише на те, що апеляційні суди переглядають в апеляційному порядку судові рішення місцевих судів, які знаходяться у межах відповідного апеляційного округу (території, на яку поширюються повноваження відповідного апеляційного суду).

Господарсько-процесуальний кодекс містить норму про те, що апеляційні господарські суди переглядають в апеляційному порядку судові рішення місцевих господарських судів, які знаходяться у межах відповідного апеляційного округу (території, на яку поширюються повноваження відповідного апеляційного господарського суду). Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних господарських судів, ухвалені ними як судами першої інстанції. Апеляційна палата Вищого суду з питань інтелектуальної власності переглядає в апеляційному порядку судові рішення, ухвалені Вищим судом з питань інтелектуальної власності. В свою чергу, завданням господарського судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави [19].

Із вищенаведеного можна зробити висновок, згідно якого апеляційний господарський суд – це судовий орган другого або у виключних випадках першого інстанційного рівня основним завданням якого є розгляд апеляційної скарги у відповідному порядку на рішення суду нижчої інстанції по справі господарської спеціалізації.

Ведучи мову про апеляційні господарські суди як суб'єктів судово-владних правовідносин, першочергово необхідно з акцентувати увагу на тому, що останні являють собою: 1) різновид правовідносин, які виникають у процесі вирішення конфліктів між суб'єктами права і особливими суб'єктами – судами; 2) регульовані нормами судового права суспільні відносини, що складаються в процесі виконання органами судової влади її

функцій; 3) суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації судами у встановлених законом випадках і у встановленій законом формі державної влади при вирішенні соціальних конфліктів, що виникають у процесі взаємодії між суб'єктами правовідносин [20].

Зміст аналізованих відносин поєднує елементи імперативності й диспозитивності і зрештою визначає правовий статус суб'єктів відповідних владовідносин (суб'єкт-носії влади – суб'єкт-адресат) [21, с. 113]. Він визначається верховенством закону і права, а в його основі лежить діяльність з приводу вирішення соціальних конфліктів на основі норм права, які значною мірою обумовлені економічними, соціальними, політичними і духовними моментами розвитку суспільства. Судово-владні відносини носять об'єктивно-суб'єктивний характер. Об'єктивний характер виявляється в тому, що сама система зв'язків суб'єктів судової діяльності, з умовами цієї діяльності, з професією, владою об'єктивна. Цим визначається і місце судової влади в суспільній системі: а саме верховенство, владні повноваження, монополізм на даний вид діяльності (судової влади немає альтернативи в цивілізованій державі). У суб'єктивних відносинах відбивається відповідність особистісних якостей суб'єкта, до займаної ним посади судді, а також, якою мірою задоволений суддя своєю соціально-професійним становищем. Суб'єктивне ставлення судді як фахівця в галузі судочинства і права до своєї посади впливає на характер виконання своїх службових обов'язків і ефективність діяльності суду [20].

Як зазначає В Павловский, будучи зумовленими історичним типом і рівнем розвитку історичного процесу, економічними та іншими факторами розвитку суспільства, його протиріччями, вони сприяють становленню, розвитку та функціонуванню юридичних норм, вдосконаленню правового регулювання відносин у сфері правосуддя, їх впровадженню у діяльність його суб'єктів [22, с. 21].

Додамо, судово-владні відносини володіють наступними ознаками: 1) виникають у процесі реалізації судовим органом своїх функцій; 2) мають в якості обов'язкового суб'єкта судовий орган – один або відразу декілька – суд, суди, суддю, суддів, 3) завжди публічні, оскільки всі види судочинства здійснюються тільки від імені держави; 4) є відносинами влади і підпорядкування, а тому характеризуються юридичним нерівністю суду і сторін, що беруть участь у справі; 5) їх мета – вирішення конфліктів шляхом застосування судами, судьями норм права; 6) відрізняються особливою процесуальною формою; 7) характеризуються специфічним правовим режимом забезпечення законності та правового захисту [20].

Таким чином судово-владні відносини є різновидом адміністративно-правових відносин на ряду із організаційними, які виникають між судовим органом та судовою адміністрацією з приводу реалізації судової реформи та забезпечення суддів необхідним комплексом благ задля здійснення правосуддя. В останньому випадку апеляційні господарські суди є об'єктом адміністративно-правових відносин.

Висновки. Із вищенаведеного логічним буде висновок, згідно якого апеляційні господарські суди як елемент адміністративно-правових (судово-владних та організаційних) правовідносин можна визначити як процесуальну, адміністративну та організаційну діяльність апеляційного судового органу господарської спеціалізації другого або у виключних випадках першого інстанційного рівня що полягає у: 1) здійсненні правосуддя; 2) ефективному керівництві апеляційним господарським судом; 3) забезпеченні можливості реалізації повноважень даного судового органу шляхом супроводження процесу його діяльності матеріальними, технічними, фінансовими та іншими ресурсами.

Література

1. Педан А.И. Понятие административно-правовых отношений в сфере исполнительного производства в Украине. *Международный научно-практический журнал «Право и Закон»*. 2018. № 1. С. 67–72.
2. Педан А.И. Суб'єкти адміністративно-правових відносин в сфері виконавчого провадження в Україні та їх класифікація. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. Випуск 2. Том 4. С. 172–175.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016 р. № 31. стор. 7. стаття 545.
4. Чернушенко Є.А. Апеляційне оскарження в цивільному процесі України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03; Одес. нац. юрид. акад. О., 2004. 22 с.
5. Маринів В. І. Історія інституту перегляду судових рішень у порядку апеляції та касації у кримінальному судочинстві України. *Юрист України*. 2014. № 1. С. 96–103.
6. Шибіко В. П. Апеляція. *Юридична енциклопедія*. К., 1998. Т. 1. С. 131–132.
7. Макаренко А. Органи судочинства за «Правами, за якими судиться малоросійський народ». *Вісник Львівського університету. Сер. юридична*. 1999. Вип. 34. С. 41–45.
8. Коваль В. М. Розвиток системи апеляційних судів України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 21. С. 194–198.
9. Глуховець М. М. Поняття апеляції в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 219–223.
10. Лузан Т. Л. Здійснення права на апеляційне оскарження судових рішень у господарському судочинстві. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 11. С. 37–42.
11. Тлумачний словник української мови. *Eslovník*. URL: <http://eslovník.com/search/search/?search=%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D1%8F>
12. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 57000 слов. 13-е изд., испр. М., 1981.
13. Костюченко О.Ю. Апеляційне оскарження судових рішень у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2005.
14. Чернушенко Є.А. Апеляційне оскарження в цивільному процесі України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2004.
15. Кукурудз Р.О. Апеляція в адміністративно-юрисдикційному процесі: питання теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2010. 20 с.
16. Перепелюк В.Г. Адміністративний процес: навч. посіб. Загальна частина. Чернівці: Рута, 2003. 367 с.
17. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Верховна рада України: офіційний веб-портал*. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
18. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (Редакція від 31.10.2014). *Верховна рада України: офіційний веб-портал*. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
19. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992 р. № 6. стаття 56.
20. Туркіна І. Є. Судова влада як соціальний феномен. *Державне будівництво*. 2011. № 1.
21. Усенко І.Б. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку. НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2014. 506 с.
22. Павловський В. Теоретико-правові основи діяльності судової влади. *Право и жизнь*. 2002. № 50 (7). С. 18–22.

Анотація

Савицький Я. Ф. Напрями вдосконалення правового регулювання взаємодії національної поліції України з суб'єктами публічної адміністрації під час проведення операції об'єднаних сил з урахуванням зарубіжного досвіду. – Стаття.

У статті сформовано поняття апеляційних господарських судів як елементу адміністративно-правових (судово-владних та організаційних) правовідносин. Вбачається, що це процесуальна, адміністративна та організаційна діяльність апеляційного судового органу господарської спеціалізації другого або у виключних випадках першого інстанційного рівня що полягає у: 1) здійсненні правосуддя; 2) ефективному керівництві апеляційним господарським судом; 3) забезпеченні можливості реалізації повноважень даного судового органу шляхом супроводження процесу його діяльності матеріальними, технічними, фінансовими та іншими ресурсами.

Ключові слова: адміністративно-правові відносини, апеляційна інстанція, апеляційний господарський суд, апеляційний округ, апеляція, господарська спеціалізація суду, організаційні адміністративно-правові відносини, правосуддя, суд, судово-владні адміністративно-правові відносини.

Аннотация

Савицкий Я. Ф. Направления совершенствования правового регулирования взаимодействия национальной полиции Украины с субъектами публичной администрации во время проведения операции объединенных сил с учетом зарубежного опыта. – Статья.

В статье сформировано понятие апелляционных судов как элемента административно-правовых (судебно-властных и организационных) правоотношений. Представляется, что это процессуальная, административная и организационная деятельность апелляционного судебного органа хозяйственной специализации второго или в исключительных случаях первого инстанционного уровня которая заключающийся в: 1) осуществлении правосудия; 2) эффективном руководстве апелляционным хозяйственным судом; 3) обеспечении возможности реализации полномочий данного судебного органа путем сопровождения процесса его деятельности материальными, техническими, финансовыми и другими ресурсами.

Ключевые слова: административно-правовые отношения, апелляционная инстанция, апелляционный округ, апелляционный хозяйственный суд, апелляция, организационные административно-правовые отношения, правосудие, суд, судебно-властные административно-правовые отношения, хозяйственная специализация суда.

Summary

Savytskyi Ya. F. Directions of improvement of legal regulation of interaction of the national police of Ukraine with the subjects of public administration during the operation of the combined forces taking into account foreign experience. – Article.

In the article forms the concept of appellate courts as an element of administrative legal (judicial-governmental and organizational) legal relations. It is the procedural, administrative and organizational activities of the appellate judicial body economic specialization of the second or in exceptional cases, the first instance level which consists of: 1) administering justice; 2) effective management of the appellate economic court; 3) ensuring the possibility of exercising the powers of this judicial body by accompanying the process of its activities with material, technical, financial and other resources.

Key words: administrative and legal relations, appeal, appellate district, appellate economic court, appellate instance, court, economic specialization of the court, judicial-governmental relations, justice, organizational administrative and legal relations.